

ÇOĞULCULUK VE SİVİL TOPLUM Demokrasi ve İslâmcılık

S. Sayyid

Çev: Nigar Bulut-Tuğsuz

İslâm dünyası hakkında önemli bir şey, orada yaşayan ve demokrasiye inandığını iddia edenler onu uygulamadıkları halde, ona inanmadıklarını söyleyenlerince onu uygulamak istemeleridir. Bir bakıma, İslâm dünyasındaki liberal bilim adamlarının, doğalcılar ve seküleristlerin, demokrasi hakkında ve demokrasi ile demokratikleşme ihtiyacı hakkında birçok iddiada bulunmaları sözkonusudur. Fakat aynı zamanda da onlar, İslâmî partilerin doğal başarısı karşısında demokrasiyi uygulamak konusunda da hayli isteksiz davranırlar. Cezayir gerçeğinin bunun için iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum; orada FIS ilk tur seçimleri kazanmış akabinde de neredeyse ikinci tur seçimleri de kazanıyordu. Sonra olanları biliyorsunuz. Ordu bu sürece müdahale ederek bunun demokrasi olmadığını söylemişti.

Aynı zamanda demokrasiye inanmadığını, demokrasinin bizimle hiç bir ilişkisi olmadığını ve Batı'nın bir oyunu olduğunu iddia eden İslâmcılar vardır. Bunlar halkı temsil ettiklerini, yönetimin ve İslâm dünyasını kontrol altında tutan politik yapıya muhalefeti simgelediklerini iddia ederler.

Böylesine bir bölünme içerisinde, demokrasinin İslâm dünyası bağlamında nasıl anlaşılabilirliğine ve daha sonra da bunun İslâmcılıkla olması gereken ya da olabilecek ilişkisinin ne olduğuna bakmaya çalışıyorum.

Bunu yapabilmek için öncelikle kendi yaklaşımımı ve bu soruyu demokrasi açısından nasıl sorduğumu kabaca belirtmek zorundayım. Bu sorunu anlamanın yolu "siyasal olan"a öncelik vermekten geçer. Diğer bir ifadeyle, toplum ilişkilerindeki en önemli sorunlardan biri 'siyasal'la ilişkilidir. Siyasal ile kast

ettiğim şey uzmanlık gerektiren özel bir faaliyet değildir. Parlamentoda ya da hükümet yönetiminde çalışan insanlardan söz etmediğim gibi, insanların parlamentoda ya da hükümet yönetiminde çalışmayı protesto ettiklerinde yaptıkları şeyden de söz etmiyorum. Siyasal denen şey, dost ve düşman arasında ayırım yapabildiğin anda ortaya çıkan basit bir durumdan ibarettir. Bunlar benim dostlarım ve bunlar da benim düşmanlarım diyebildiğiniz anda siyasal bir konuma sahipsiniz demektir. Bundan dolayı, biz ve onlar arasında bir çizgi çekemediğiniz anda siyaset yapmış olursunuz. Yani, eğer tanımı gereği siyasal olan herhangi bir tür etkinliğin özel bir ayrıcalığı yoksa, uyumsuzluk ya da çatışma olduğu anda sosyal yaşamın herhangi bir alanı siyasallaşabilir ya da siyasallaştırılabilir.

Elli yıl önce, kadınların oy kullanma ve eğitim hakkı gibi konularda eşit statüde oldukları düşünülen birçok Batı ülkesinde, cinsiyet rollerinin siyasallaşmasının ortaya çıktığını biliyoruz. Bu mesele siyasal olarak ya da uğruna mücadele edilen bir mesele olarak düşünülmedi. Doğal düzenin bir parçası olarak düşünüldü. Daha sonra birdenbire feminizm içinde sorgulanmaya ve uğrunda mücadele edilen bir mesele haline gelmeye başladı, tâ ki şimdi kadınların oy kullanıp kullanmamaları gerektiği ya da eşit eğitim hakkına sahip olup olmaması gerektiği neredeyse artık hiç sorgulanmıyor. Tüm bunlar kabul edilmiş normlar haline gelmişlerdir.

Şimdiden yirmi yıl öncesine bakarsanız, o zamanlar için kadının çalışması düşüncesinin ne kadar zor birşey olduğunu görebilirsiniz. Batı demokrasilerinde en temel meselelerden biriydi bu. Fakat şimdi, çoğu yerde ve çoğu bağlamda kabul edilmiş, verilmiş bir hak olarak alınıyor. Dolayısıyla 'siyasal' dost ve düşman arasında ayırım yapabildiğiniz herhangi bir tür sosyal ilişkide ortaya çıkabilir. Ayrıca siyasal'ın bulunduğu herhangi bir ayrıcalıklı alan da yoktur. Bunu vurgulamak istiyorum, çünkü Batı düşüncesinde şöyle bir eğilim vardır: inancınıza bağlı olarak Cumartesi, Pazar ya da Cuma günleri yaptığınız şeylerden ibaret olarak din denilen bir şey vardır, bir de kalan vakitlerde yaptığınız siyaset vardır.

Din ve siyaset, din ve ahlak ve benzerleri arasında ayırım olduğu şeklinde bir düşünce vardır. Siyasal'ın önceliğini ileri sürdüğünüz anda din ve siyaset arasında tür bir ayırım yapmanın zor olduğunu ifade etmeye çalışıyorum.

Siyasal hakkında birşey söylemek istiyorum. Siyaset, basitçe, içinde farklı bağlamların siyasal olanla baş ettikleri bir yoldur. Eğer siyasal, dost ve düşman edinmekle ilgili bir şeyse ve aynı fikirde olmayan insanların mücadele ettikleri birşeyse, siyaset, insanların bu tarz çekişmeler ve mücadelelerde galip olabilmek için başvurdukları bir mekanizmadır.

İş yerlerinde ya da ofislerde siyaset, parlamento ve benzeri yerlerden daha farklı yürütülür. Farklı yerler farklı yönetim biçimlerine sahiptirler. Aileler de bunu farklı bir şekilde yapar. Dolayısıyla siyaset basitçe siyasal'la baş etme me-

kanizmasıdır. Dost ve düşman arasında ayırım yaptığınız anda ya da birşeyle uzlaşamayacağınıza karar verdiğinizde, bu meseleyle baş etmek için nasıl bir yöntem izleyebilirsiniz?

Çoğu durumda neyin siyasal sayılacağı, neyin de sayılmayacağı konusunda bir çeşit mutabakat vardır. Bu ülkede parlamenter sistem tartışma olabilecek meselelerde çalışır, örneğin, İngiltere Bankası parlamento tarafından mı kontrol edilmeli yoksa bağımsız mı olmalı? Bu siyasal bir meseledir, çünkü tartışılıp mutabakata varılması gereken bir konudur. Fakat bu mutabakata varmak için gerekli kurallarda da bir mutabakat vardır. Böylece parlamentoya girerseniz, oy ayrıca kullanırsınız ve çoğunluğu elde eden partinin kazandığı kabul edilir ve böylece karara varılmış olunur.

Dolayısıyla, bir anlamda siyaset, herhangi bir düzen içinde ya da siyasal'ın ortaya çıkabildiği farklı bağlamlarda siyasal'la başa çıkmak için bir mekanizmaya dönüşür. Örneğin, oy kullanma hakkına sahip olabilirsiniz, fakat ailevi meselelerde seçme hakkınız olmayabilir. Sadece, çocukları hakkında neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar veren ebeveynlere sahip olabilirsiniz.

Demokrasinin tanımlanma biçimlerinden biri onu siyasetin bir biçimi olarak sunar. Bu tanıma göre siyaset, toplumun çatışmalar ve farklılıklar ile birlikte yaşamayı öğrenmesi gerektiğini savunmanın bir yoludur. Geçerli iki mekanizma vardır. Bir tanesi salt seçim düşüncesi, diğeri ise temsil düşüncesidir.

Seçim düşüncesi şiddet kullanarak karar verebilme durumlarından ziyade ihtilaf durumları sözkonusu olduğunda, oy sandığını kullanacaksınız, oy pusulaları sizin çıkarlarınızı tayin edecek ve böylece seçimler çıkarların nerede olduğunu çözüme kavuşturmak üzere güvenlik sübabı olarak işlev görmüş olacak. Seçimler toplum huzurunu korumanın yolu olarak gösterilir. Ve bununla bağlantılı olarak ikincisi, seçimlerin temsil edici olarak görülmesidir. Bu gerçekten çok önemlidir. Buradaki fikir, seçimlerin farklı düşüncelerin ortaya konmasını sağladığı ve daha sonra bu düşüncelerin süreç içinde gerçek anlamda temsil edildiğidir.

Bu tanım içindeki temsil düşüncesi gerçekten de siyasal-öncesi (pre-political) bir düşüncedir. İnsanların aslı çıkarları (intrinsic interest) olduğunu ve dolayısıyla bunun için seçimler gibi çoklu mekanizmalara ihtiyaç duyduklarını ileri sürer. Mantıksal olarak basitçe bir parti ya da bir kişi yoluyla temsil edilemememiz için hiçbir gerekçe yoktur. Buradaki ana fikir çoğul temsilin sözkonusu olmasıdır.

Oysa bu demokrasi hakkında düşüncenin bir türüdür. Çoğu insanın demokrasiyi tanımladığında içgüdüsel olarak başvurduğu düşünce budur. Örneğin Müslüman ülkelerde demokratikleşmeden söz ederken insanlar seçimlerin özgürce ve dürüstçe yapılması ve çıkarlarını temsil etmesi önerisinde bulunurlar.

Demokrasinin bu teknokratik tanımındaki sorun, değerlendirmeleri itibarıyla oldukça mekanik oluşudur. Her şeyden önce, burada bulunan insanların

çoğunun seçim sisteminin onlara gerçek anlamda bir temsil imkânı sağlamadığının, güvenlik garantisi vermediğinin ve hiç bir şeyi garanti etmediğinin farkında olduklarını düşünüyorum.

Çok yakın bir zamanda Mısır Cumhurbaşkanı yüzde 97 oyla seçilecektir. Biliyoruz ki Sovyetler Birliği tüm tarihi içerisinde her zaman seçimle yönetildi. Amerika Birleşik Devletleri gibi seçmenlerin yüzde 40 kadarının başkanlık için yeterli olduğu bir rejime sahip olabilirsiniz. Nüfusun büyük bir bölümü oy kullanma veya vatandaşlık hakkına sahip değildir ve politik katılımı yoktur. Bir Amerikan yazarın da belirttiği gibi, bir tek-parti sistemi var, ama Amerikalı ona Demokrat ve Cumhuriyetçi etiketlerini yapııştırıyor. Fakat sonuçta sahip olduğunuz şey kendisi için çalışan bir tek-parti sisteminden ibarettir.

Bu önemsiz bir karikatür olabilir fakat burada demokratik açık düşüncesinden yani seçimlere hile karıştırmakla oluşandan farklı bir sorun vardır. Dünyanın farklı yerlerinde yapılan seçimlerde işin içine hile karışmış olabilir, ama hile karışmayan bir seçim yapılmışsa dahi halkın taleplerini temsil eden doğru ve kesin sonuçların elde edilmesine seçimlerin kendisinin izin vermeme ihtimalinin olduğundan söz ediyorum.

Aynı şeyin temsil sorununda da olabileceği ileri sürülebilir. Temsilin kendisi ancak güçlü bir biçimde kökleşmiş siyasal-öncesi (pre-political) çıkarlarınız olduğunda işler; fakat bu, çıkarların kendilerinin bizzat siyasal süreç yoluyla inşa edildiğini hesaba katmaz.

Dolayısıyla, bu tür bir teknokratik demokrasi anlayışı içerisinde bile onun çatlatılabileceğini, yozlaşmaya açık olabileceğini görebilirsiniz. Demokrasinin başka bir işleme biçimi daha vardır, o da bir metafor olarak demokrasidir. Buradaki ana fikir demokrasinin tamamlanmamış olabileceğidir, belki birçok sorunu ve zorlukları vardır, fakat uygulanabilir olan ve insanlara her türlü toplumsal yararı getirebilen tek sistemdir.

Buradaki argüman demokrasinin zengin bir prosedürler dizisi olarak çalışan bir şey olmadığıdır. Demokrasi ahlâklık bir yönetimi işaret eden bir metafordan ibarettir. Böylece demokrasi bizim iyi yönetim olarak hayal ettiğimiz neyse o olur. İnsanlar arasında iyi yaşamı garanti etmenin yolu haline gelir. Farklı mekanizmaları da deneyebiliriz fakat bunlar da gerçekte aynı şey hakkındadırlar.

Demokrasinin iyi bir yönetim olduğu düşüncesiyle ayırılmak, gerçekten de Batılı siyasal düşünce bağlamı içerisinde işlemektedir. Burada görülmesi gereken şey, demokrasinin nasıl olup da spesifik uygulamaların ve prosedürel uzlaşmaların bir ürünü değil de kültürel bir etiket olarak ortaya çıktığıdır. Eski Yunanlılar demokrasi hakkında konuştuklarında bununla Pers İmparatorluğunun despotizmine karşıt birşey kâsd ediyorlardı. "Biz demokrat Grekler despotik Pers İmparatorluğuna karşıyız" derlerdi. "Onların güçlü bir kralları var ve bütün halk onun kölesidir, oysa bizler özgür insanlarız."

Şimdi bunu toparlayalım. Eski Yunanlılar'ın tamamı hakkında değil Atinalılar hakkında konuşuyoruz. Kadınlar, köleler ve yabancılar hiçbir siyasal hakka sahip değillerdi. Fakat burada önemli olan sıradan bir Atinalının İran İmparatorluğunda yaşayan sıradan bir İranlı kadar özgür olduğudur. Tartışmanın etrafında döndüğü ana sorun budur. Bunun cevabı özgürlük hakkında gerçekten nasıl konuştuğunuza bağlıdır. Fakat kesinlikle bağlama bakarsanız, Atinalılar da dahil olmak üzere Yunan toplumlarının çoğununun oldukça küçük ölçekli olduğunu, aşırı derecede asayiş kontrolü altında tutulduklarını görürsünüz. Bu kontrol zorunlu olarak etkili bir polis gücüyle değil aksine emsalleri, komşuları v.s. üzerinde toplumsal baskılar uygulamak süretiyle sağlanıyordu.

Küçük bir kasabada yaşayan birisi klostrofobinin (kapalı yerde kalma korkusunun) nasıl olabileceğini bilir. Küçük bir kasabada bir insanın özgür olduğu düşüncesi, İran İmparatorluğu gibi kralın halkın ne yaptığı ya da ne yapacağı hakkında hiçbir fikri olmadığı büyük yapılarla karşılaştırılabilir. Verginizi ödediğiniz ve çok fazla konuşmadığınız takdirde kendi başınıza rahat kalabilirsiniz.

Bu durumda kim daha fazla özgürdür? Tüm bunlardan sonra, Sokrates'e inançları yüzünden baldıran zehiri içiren Atinalılar mı? İran İmparatorluğu bir çok tanrı, bir kaç tanrı, ya da tek bir tanrıya inanan ya da hiç inanmayan insanları herhangi bir tahrike yol açmadan içinde barındırmayı başardı. Fakat Atina koşullarında bireysel düşünce tamamen kontrol altındaydı. Bundan dolayı burada söylemeye çalıştığım şey, demokrasi ve despotizm arasındaki farkın kültürel olarak tartışıldığıdır, tıpkı tiranlık ve özgürlük ya da benzerleri arasındaki farkın da tartışıldığı gibi. Batı kültürü ve diğerleri şeklindeki ayırmda bu daha da çok böyledir. Demokrasinin genellikle kültürel işaretleyici olarak işlediğini söylememin sebebi de budur.

Bir an dünyanın her hangi bir yerinde Batı-karşıtı olduğu halde problematik olarak demokratik olarak tasvir edilen bir rejimde yaşıyor olduğunuzu düşünün. Bu iki şeyi birarada düşünmenin neredeyse imkansız olduğunu hatırlatmak istiyorum. Batı-karşıtı rejimleri demokratik olarak tahayül edemezsiniz. Bunun için çok sayıda neden vardır. Bunlardan bir tanesi, uzun yıllardır insanlığın doğru/gerçek özünün ne olduğuna ilişkin düşüncenin, şimdi Batı kültürel pratikleri içerisinde neyin doğru olduğuyla aynı mesabeye gelmiş olmasıdır.

Bunun altında yatan düşünce, ancak Batıdaki insanların gerçek anlamda insan oldukları ve bunun dışındaki herşeyin ya kültürel bir sentez ya da gerçek normdan sapma şeklinde olduğudur. Bu durumda elbette ki, insan varoluşunun gerçek ruhunun ancak Batı demokrasileri içerisinde kendini gerçekleştirebileceği şeklinde bir düşünceye de imkân vardır. Bu ders içerisinde, batılı gibi görünmek, batılı gibi konuşmak, batılı gibi yemek, batılı gibi yürümek gerektiği yönünde bir ikaz vardır. Bazı düşüncelere göre Batıya gittikçe daha fazla öz-

gür olursunuz, her nasıl olcaksa belki de Californialı olmak insanlığın nihai derecesidir, belki de hepimiz Californialı olduğumuzda kendi kendimizin farkına varacağız ve gerçek insanlar olacağız. Bazı insanlar abartılı bir şekilde uydurarak Berlin duvarının yıkılmasını insanların Levis jeans giymek istemelerine, kendilerini ifade etmek istemelerine ve tüketim kültürünü benimsemelerine bağlarlar. Tüketim kültürü, tarihsel bir kültürdür, evrenseldir, adeta genlerimize yazılı birşeydir. Yani şöyle genel bir kanı vardır: ya Batının üstün yetenekleri sayesinde gerçek insan varoluşunu ortaya koyduğunu ya da biraz daha kurnazca davranmak isterseniz, insanlığın bugün neye benziyorsa bunu tesadüfen de olsa Batının keşfetmiş olduğunu söyleyebilirsiniz.

Fakat yaklaşımınız ne olursa olsun sonuç epey benzerdir, yani evrensel değerler Batılı oluşturma kilitlenir ve demokrasi insanlık adına bu hakiki evrensel düşüncelerin fıskırmasına ve bizim insan olmamıza izin veren bir mekanizma olur. Dolayısıyla demokrasi artık sadece, pragmatik de olabilecek bir siyasal anlaşmalar dizisi olarak tanımlanmaz. Dünyanın neye benzediği, insan doğasının ne olduğu ve nihayetinde dünyanın kaderinin ne olduğu şeklinde daha geniş bir ufukla bağlantılı olarak algılanması gereken bir hale getirilir.

Şimdi demokrasi ve İslâmcılık arasındaki ilişkinin ne olduğuna geldik. Makalenin ikinci bölümü bu meseleyle ilgilidir.

Demokrasi ve İslâmcılık arasındaki ilişki nedir? İslâmcılar ile ne demek istediğimi kısaca anlatmama izin verin, çünkü bu kavram çok sık kullanıldığı halde her zaman kullanılması gerektiği açıklıkta kullanılmıyor.

İslâmcıdan anladığım şey çok basit olarak, İslâm'ı siyasal davranışlarının merkezine koyan kişidir. İslâmcının ne tür bir İslâm'ı tercih ettiğine dair özel bir şey söyleyemem. Gerçek şu ki, İslâm'ın çok çeşitli versiyonları vardır; çok sayıda düşünür vardır ve çok çeşitli cevaplar üretilmiştir. Fakat İslâmcılığı basitçe, bir Müslümanın kendi ilişkilerini kendi tarihsel formasyonu içerisinde anlamak zorunda olduğunu ifade etmesi ile başlayan bir proje olarak görüyorum; bu tarihsel formasyon ise, İslâm tarihine ait bir tarihsel formasyondur, yani içinde çalışmamız gereken gelenekler ve miraslardır. Bu aynı zamanda bir ufuktur.

Diğer bir ifadeyle İslâmcı, İslâmî sayılan metinlerden gelen bir dili kullanarak betimlenen bir ütopyaya ulaşmaya çalışandır, bu dil de çeşitli İslâmî oluşumlardan birinden esinlenir. O halde bu bağlamda verdiğim farklı demokrasi tanımlarından (siyaset olarak demokrasi, iyi yönetimin metaforu olarak demokrasi) hareketle İslâmcılık ve demokrasi arasında bir sorun göze çarpar, çünkü bu iki düşünce ve Batı kültürel formasyonu olarak demokrasi düşüncesi arasında açık bir bağlantı vardır.

Bu bağlantı çoğu insanın yürüttüğü çok güçlü bir argümanı ortaya çıkarır: "insanlık için iyi ve değerli olan şeyler sadece belirli bir gelenek içinde bulunabilir". Bu iddia, ya açıklıkla ortaya konur ve sadece Aydınlanma dönemine ait

insanların bu sonuca ulaşması için sahip olduğu çok sayıda neden çok güçlü nedenler olarak sıralanır. Ya da bu argüman üstü kapalı bir şekilde bırakılır. Bununla birlikte içinde şöyle bir öneri barındırır: Evrensel değerler, yani herkesin sahip olmasını isteyebileceğimiz değerler, her yerde bulunabilecek şeyler değillerdir. Evrensel dediğimiz şey, bütün tarihlerden ve bütün bölgelerden ortaya çıkmış bir şey değildir. Onun bir vatani vardır, özel bir tarihi vardır ve eğer bu evrensel değerlere sahip olmak istiyorsanız bu tarihsel seyri takip etmek zorundasınız.

Kemalistler olarak adlandırdığım grubun tam olarak bunu yaptığını tartışmak istiyorum. Kemalizm derken özel olarak Mustafa Kemal'e gönderme yapmıyorum, Kemalizmin Nasır (Nasser) ve bunun gibi kişileri de içine alan genel bir ideoloji olduğunu düşünüyorum. Sömürgecilik sonrası ortaya çıkan çoğu İslâm inancını da içine alır. Bu inançlara göre modernleşmenin anahtarı Batılılaşmadır. Hiç şüphesiz Mustafa Kemal örneğinde bu durum belirgin bir şekilde ortaya çıktı. Örneğin, fes giyilmemesi gerektiğine niçin karar verdi? Fesin demir çelik üretimiyle ne alakası vardı? Başınızdaki akan kanı mı durduruyordu? Avrupa operası karşısında Türk müziğinin yasaklanma nedeni neydi? Bir Avrupa operası dinlediğinizde bunun zaten Türklere verilmiş yeterince büyük bir ceza olduğunu anladınız. Aynı zamanda Türkçe alfabenin Latinceleştirilmesi meselesi de vardır. 400-500 yıldır kullanılıyor olmasına rağmen, Türkçe Arap alfabesine yeterince iyi uyarlanmış değildi. Fakat alfabeyle değiştirmekle yaptığımız şey elbette bir gecede okur-yazar olan tüm nesli cahil hale getirmektir. Böylece tüm Osmanlı mirası yok edildi ve modern Türklere Osmanlı metinlerini okuyamaz hale geldiler. Artık kendi tarihlerini okuyamadılar. Bu bir kopuştur.

Bütün bu değişikliklerin arkasındaki nihai amaç neydi? Basitçe Türkiye'yi daha güçlü ve daha kudretli bir millet haline getirmektir denilebilir. Türkiye'yi bir Avrupa ülkesi haline getirmek. Evet, siz Avrupalısınız, fakat yeterince değil.

Mustafa Kemal örneğini düşündüğümüzde, bunun tüm İslâm dünyasında yankılanan bir şey olduğunu söyleyebiliriz, çünkü Türkiye gerçekten de en güçlü Müslüman ülke idi ve bu yüzden de burada olup biten son derece önemliydi. Anahtar sembol, en büyük politik yankı olduğunu düşündüğüm halifelik kaldırılmasıydı.

Mustafa Kemal günlerce süren ünlü konuşmasında halifelik kaldırılmasına ilişkin gerekçeler sunmuştu. Ona göre halifelik kaldırılmalıydı, çünkü bu bizi uygar dünyada gülünç duruma düşürüyordu. O, uygar dünyanın kim olduğunu da biliyordu: Zamanında sömürge ülkelerin her yanında en büyük şiddeti, tabii uygar bir biçimde, uygulamakta olan sömürgeci Avrupa devletleri. Dolayısıyla orada batılı bir bakış açısı vardır ve bu bakış açısı çeşitli milliyetçi ve sekülerist söylemlerin ruhunda bulunabilir.

Büyük bir elit kadro ve Müslümanlardan önemli bir toplumsal kesimin de Mustafa Kemal'le aynı eğilime sahip olduğunu gözönünde bulundurduğumuzda, bunlara göre, batılılaşma ve modernleşmenin aynı şey olarak görülmesi anlaşılabilir Bütün bunların bu insanların cahil olmasından, olan biteni çok iyi anlamamalarından ve bu farkı görememelerinden kaynaklandığı şeklinde anlaşılmasını istemiyorum. Modernleşme ve batılılaşma arasındaki karmaşık durum Batı'da da çoğu insan için söz konusudur.

Modernitenin nasıl bir şey olduğuna ya da görünümüne dair örnek vermek istediğinizde, Batı tarihinden ya da batının kültürel pratiklerinden örnekler verirsiniz. Bu doğrultuda eğer aynı sonuçlara ulaşmak istiyorsanız, Batının geçtiği tarihsel süreçten geçmeniz, aynı tarihi silsileyi yeniden üretmeyi denemenizin gerekliliği ortaya çıkar. Örneğin aynı durum sekülerleşme için de sözkonusudur. Sekülerleşmenin toplumun gelişmesi için zorunlu olduğu ileri sürülür. İç barışı sürdürebilmek ve ilerleyebilmek için bu zorunludur.

Bundan dolayı Türkiye'de yaşayan insanlar kadınlar başlarını örtmeye başladıklarında bundan tedirgin oldular. Bunun Cumhuriyete zarar verecek birşey olduğunu, oysa sekülerleşmek gerektiğini söylediler. Unuttukları şey, sekülerleşmenin Avrupa'da ortaya çıkma sebebinin Avrupanın kendine özgü tarihi koşulları olduğudur. Diğer bir ifadeyle, sekülerleşme Avrupada Protestanlık ve Katoliklik etrafında dönen ve oldukça yıkıcı olan din savaşları gerçeğinden ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı orada Hristiyan dinini devlet otoritesinden ayırmak ve barışı getirme yönünde girişimler oldu.

Oysa İslâm tarihinde buna benzer din savaşlarına rastlamak mümkün değildir. Bundan dolayı, Müslüman ülkelerde aynı tarz bir ihtiyaç olmadığından, huzuru sağlamak için sekülerleşmeye ihtiyaç duyulması söz konusu değildir. Şüphesiz Sünniler ve şiiler arasında bir çatışma vardı, ve yine Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında da çatışmalar vardı. Fakat bu çatışmaların hiçbiri sistematik bir yok etme programına kadar ileri gitmiş değildi. Çatışmalar ve gerilimler vardı, fakat büyük bir Sunni devlet olan Osmanlı İmparatorluğu Yahudileri, Hristiyanları ve şiiler de dahil olma üzere çeşitli mezheplerden Müslümanları az yada çok mutlu olarak da olsa sınırları içinde barındırmayı başarmıştı.

İnsanların unuttuğu bir şey de 12. veya 13. Hristiyan yüzyılına kadar Müslümanların kendi idarelerindeki bölgelerde her zaman azınlık olarak bulduklarıdır. Teknoloji ve dönemin araçlarına bakıldığında, onlarla kendilerine tâbî olan halk arasında bir tür işbirliği olmalıydı. Vardı da. Bu nedenlerden dolayı Avrupa tarihi örnek olarak almaya ve Avrupa tarihinde olmuşsa Müslümanların tarihinde de aynı şey olmalıdır demeye gerek yoktur. Buradaki paradoksu görebileceğinizi umuyorum. Demokratikleşme için sekülerleşme gereklidir, fakat Müslüman ülkelerde sekülerleşme diye bir şey yoktur, bu durumda demokratikleşme için Müslüman ülkeler ilk önce sekülerleşmenin diktatörce

baskısından mı geçmek zorundalar? Buradaki paradoksun görülebildiğini umuyorum: Gelecekteki bir özgürleşme için başlarken aynı tarz bir tiranlığa sahip olmak zorunda olmak.

Burada söylemeye çalıştığım şey şudur: Batı tarihini Müslüman toplumlar için model olarak almak en büyük hatadır ve Müslümanlar için çok tehlikelidir. Bu düşünceden hareketle ikinci önermeme gelebilirim. Eğer Müslümanların daha iyi bir yaşama sahip olabilmeleri için ne tür bir politik angajman ve ne tür bir yönetim modeli sahibi olmaları gerektiği hakkında düşünüyorsak, neden demokrasiyi istemeyelim.

Bu soruna bakmanın iki yolu var. Dünyanın en iyi anayasasına sahip olabilirsiniz, fakat bu güç ilişkilerini yansıtmadıkça, hiç bir şey ifade etmez. Son otuz küsur yıldır Müslüman düşünürler ve eylemciler İslâm devletinin ideal yapısı için öneride bulunuyorlar ve farklı organizasyonlar, değişik İslâmî anayasalar üretiyorlar. Buradaki iddia, nasıl olacaksa, eğer uygun bir İslâmî anayasa elde edersek mükemmel bir İslâm devletine kavuşacağız şeklindedir. Şu veya bu anayasanın Kuran'a diğerinden daha yakın olduğunu söyleyerek bu oyuna katılabiliriz. Çok sayıda anayasa bulsanız da bunların çoğu bilinçaltında Amerikan yapısını model olarak alacaklar. Anayasalar bir başlangıç için iyi bir yönetim sunmazlar.

İkincisi, eğer demokrasinin bu tarz bir kültüre sahip olduğunu söylüyorsak ne tür bir idari yapı hakkında konuşuyoruz sorusu ortaya çıkar. Herhangi bir yerdeki herhangi bir kişiye ne tür bir yönetim altında yaşamak istediğini sorarsanız, büyük olasılıkla iyi bir yönetim istediğini söyler ama 'iyi yönetim'den kastettiği şeyin kendi komşusunun 'iyi yönetim'den kastettiği şeyle aynı olmayabileceği gerçeğini tamamen ihmal eder. Her zaman bu çatışma söz konusudur. Bu durumda Müslüman toplumlarda soru, aynı tarz uygulanabilirliğe sahip planlar ve anlayışlar oluşturmak için kullanılacak bir gelenekler, kaynaklar ve değerler rezervine sahip olup olmadığınıza gelir. Demokratikleşmeden önce modernleşme ve moderleşmeden önce Batılılaşmak zorunda değiliz. Bu uzun zaman önce Bolşeviklerin ve şimdi de birçok Müslüman liderin oynadığı bir oyundur.

Herşeyden önce, kusursuz seçimlere ve kusursuz bir yönetime sahip olamayız, çünkü insanlar henüz buna hazır değillerdir. Bundan dolayı da kendi kendimizi batılılaştırmaya, modernleştirmeye daha sonra da demokratikleştirmeye ihtiyacımız vardır.

Oysa, insan hakları, eşitlik, refah dağılımı gibi sözünü ettiğimiz değerlerin tümü İslâm geleneği içerisinde çıkarılabilecek kavramlardır. Bunlar için başkalarının tarihsel gelişmelerine başvurarak yolu daha da uzatmaya gerek yoktur. Başkalarıyla belirli ortak yönleri olsa da herhangi bir yerdekiyle aynı olmayan kendi tarihsel gelişmemiz vardır ve bu, iyi yaşamın nasıl olması gerektiği hakkında yeterli kaynak da sunar bize.

Bunun nasıl olacağını kanununu çıkarmanın bir yolu yoktur. İslâm dünyasının trajedilerinden biri, tek evrensel değerler düşüncesi, bu değerlerin Batıda üretilebildiği düşüncesine sahip olan insanların çoğunun bu değerleri üretmenin bir yolu olarak İslâm'a bakmayı ihmal etmeleridir.

Sonuç olarak İslâm bir müze parçasına dönüşür ve insanlar onun hakkında metinler bağlamında konuşurlar. Müslümanlara iyi müslüman olmadıkları çünkü hicri 5. yüzyıldaki İslâm'ın şu olduğu ve onların da bunu yaşamadıkları söylenir. Şimdi her zaman olduğundan daha fazla Müslüman yaşıyor. Oysa İslâm tarihi hakkında bize anlatılan başlıca hikayelerden biri tarihsel gerileme/düşüş (decline) hikayesidir. İslâm ilk on yılından yüzüncü yılına kadar çok büyüdü. Ortaya çıkan resim bir tarihsel düşüş resmi olamaz. Hem sayılarla hem yüzdelerle nasıl bu kadar çok (milyonlarca) sayıda Müslüman olabilir. Bu hikaye şeylerin nasıl değiştiğini ve dönüştüğünü hesaba katmaz. İslâm'ın yeniden canlandırılmaya ihtiyacı olan mumyalanmış ölü medeniyeti olmadığını da hesaba katmaz. İslâm şu anda da, yaşayan, sürekli gelişip değişen ve mücadele halinde olan birşeydir.

İslâm mirası gibi herhangi bir tür miras içinde insanların hem anlaşma halinde oldukları hem de anlaşmazlık içinde oldukları çeşitli konular vardır. Fakat belirli bir ortaklığa da sahiptirler. Bundan dolayı Müslümanlar arasında iyi yönetimin ilkeleri hakkında bir mutabakat olmadığı görülebilir. Bazıları yönetim biçimine ait Kuran'da hiçbirşey olmadığını düşünürken, bazıları da Ayetullah Humeyni'nin Müslüman birisi olarak İslâm yönetimi altında yaşamayı farz saydığını iddia eder. Evet bu ikisi arasında bir anlaşmazlık sözkonusudur, fakat buradaki anlaşmazlık Marx ve John Stuart Mill arasındaki anlaşmazlıktan daha katı değildir. Batı geleneğinde farklı şeyler söyleyen farklı filozoflar görüldüğünde bu geleneğin ne kadar geniş ve zengin olduğu düşünülür. Fakat İslâm geleneğinde böyle bir şey görüldüğünde bunun, İslâm'ın ne kadar tutarsız olduğunu gösterdiği düşünülür. Oysa bu farklılıktan tutarsızlık sonucu çıktığını düşünmüyorum. İslâm, diyalog ve sohbe katıldıkça ve daha çok Müslüman birbiriyle sohbet ettikçe bizim için daha fazla 'gelecek' olur. Kendi geleceğimiz hakkında, kendi geleneğimiz içerisinden yaptığımız sohbet, bizim için tarihimize veya nereye gitmekte olduğumuzla çok az ilgisi olan bir tarzın adımlarını basitçe takip etmeye çalışmaktan çok daha iyidir. Bu adımları izlemeye devam ettiğimiz taktirde her zaman bir adım geride olacağız demektir. Biz Müslümanlar olarak geleceğimiz hakkında, kendi geleneğimiz içerisinden sohbet etmeye başlamalı ve bu sohbetin sadece geçmiş hakkında değil gelecek hakkında da olduğunu görmeliyiz. Gelecek için başka yerlere de bakmalıyız. Bu sadece kendi kaynakları aracılığıyla ifade edilebilecek birşeydir.